

Data Mining Approach in Prediction of Erythropoietin Dosage in Hemodialysis Patients

Akram Tavousi¹,
Mohammad Mehdi Sepehri^{2,3},
Tahereh Malakoutian⁴,
Toktam Khatibi⁵

¹ MSc Student in Medical Informatics, Faculty of Medical Sciences, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

² Associate Professor, Department of Healthcare Systems Engineering, Faculty of Industrial and Systems Engineering, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

³ Hospital Management Research Center, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

⁴ Assistant Professor, Department of Internal Medicine, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

⁵ Assistant Professor, Department of Industrial Engineering, Faculty of Industrial and Systems Engineering, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

(Received April 22, 2015 Accepted August 5, 2015)

Abstract

Background and purpose: Kidney failure reduces the kidney function and in long term it leads to chronic kidney disease. One of the main complications of this disease is irreversible damage to the kidneys (end-stage kidney disease) and hemodialysis is the main method used to treat advanced kidney failure. The main problem associated with hemodialysis is treating anemia caused by lack of erythropoietin secretion in kidney which is usually treated by synthetic erythropoietin. On the other hand, choosing the right dosage of erythropoietin is important because it is expensive and could have some complications. This research aimed at predicting the dosage of erythropoietin and identifying affecting factors.

Materials and methods: Data was collected from a dialysis center in Tehran and data mining methods were used. The input variables were measured in the past 6 months of treating patients with erythropoietin. The sequential data was then converted to the bag of features (BOF) format. Then support vector machines and random forest were applied on the BOF to predict the erythropoietin dosage.

Results: The amount of medication in previous months was found to be an important factor in determining the appropriate dosage of erythropoietin for the next month. In optimal condition, random forest and SVM could predict the erythropoietin dosage with an average accuracy of 90% and 79%, respectively.

Conclusion: This study identified the factors influencing the treatment and control of anemia in hemodialysis patients. These results could be of great benefit in prescribing the proper dosage of erythropoietin, and reducing the treatment cost and duration. Moreover, it helps to prevent the complications caused by excessive use of erythropoietin such as increase in hemoglobin level.

Keywords: Data mining, prediction, erythropoietin, hemodialysis patients

پیش‌بینی مقدار تجویز داروی اریتروپویتین در بیماران همودیالیزی- رویکرد داده‌کاوی

اکرم طاوسی^۱
محمد مهدی سپهری^{۲،۳}
طاهره ملکوتیان^۴
توکتم خطیبی^۵

چکیده

سابقه و هدف: نارسایی کلیه منجر به کاهش عملکرد کلیه‌ها می‌شود و این امر در درازمدت منجر به بیماری مزمن کلیه می‌گردد. یکی از عوارض بیماری مزمن کلیه تخریب برگشت‌ناپذیر کلیه‌ها (رسیدن به مرحله پایانی بیماری کلیه) است. یکی از شایع‌ترین راه‌های درمان بیماران دچار نارسایی کلیوی، همودیالیز است. به‌علاوه یکی از مسائل اصلی در همودیالیز، کمخونی ناشی از کمبود ترشح اریتروپویتین از کلیه‌ها است که معمولاً با داروی اریتروپویتین صنعتی، درمان می‌شود. از سوی دیگر انتخاب دوز مناسب داروی اریتروپویتین جهت مقابله با کم‌خونی بیماران همودیالیزی، و با توجه به قیمت بالا و عوارض این دارو، از اهمیت بالایی برخوردار است. لذا این پژوهش به منظور پیش‌بینی دوز داروی اریتروپویتین و شناسایی عوامل اثرگذار بر انتخاب دوز مناسب این دارو از رویکردهای داده‌کاوی بهره‌برده و آن‌ها را بر روی داده جمع‌آوری شده از بیماران همودیالیزی اعمال می‌کند.

مواد و روش‌ها: داده‌های پژوهش از مرکز دیالیزی در تهران جمع‌آوری شده است. فرض می‌شود ورودی مسئله، مشخصه‌های شش ماهه متوالی از بیمار به همراه مقدار داروی اریتروپویتین مورد استفاده تاکنون است. جهت اعمال رویکردهای داده‌کاوی بر این داده‌ها، آن را تبدیل به یک بردار ویژگی مشخصه نموده و از روش‌های ماشین‌بردار پشتیبان و جنگل تصادفی برای پیش‌بینی مقدار تجویز دارو استفاده می‌شود.

یافته‌ها: نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد مقادیر داروی تجویز شده در ماه‌های قبل بر مقدار دارو در ماه بعدی تاثیرگذار است. الگوریتم جنگل تصادفی با متوسط صحت ۹۰ درصد و ماشین‌بردار پشتیبان با متوسط صحت ۷۹ درصد در بهترین حالت، قادر به پیش‌بینی دوز داروی تجویزی هستند.

استنتاج: این تحقیق با شناسایی ویژگی‌های مؤثر بر درمان بیماران همودیالیزی و کنترل کم‌خونی، سبب صرفه‌جویی در هزینه و زمان شده و از عوارض ناشی از تجویز بیش از حد دارو و افزایش هموگلوبین بیمار، خواهد کاست.

واژه‌های کلیدی: داده‌کاوی، پیش‌بینی، اریتروپویتین، بیماران همودیالیز

مقدمه

الکترولیت‌ها از بین می‌روند (۱). مرکز کنترل و پیشگیری، (Center for disease control and prevention) بیماری‌های کلیه را به عنوان نهمین عامل مرگ در آمریکا دانسته و در

مرحله انتهایی بیماری کلیوی یک اختلال پیش‌رونده و غیرقابل برگشت است که در آن توانایی کلیه در دفع مواد زائد متابولیک و حفظ تعادل مایع و

E-mail: mehdi.sepohri@modares.ac.ir

مؤلف مسئول: محمد مهدی سپهری - تهران: دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده پزشکی، بیمارستان هاشمی نژاد

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد انفورماتیک پزشکی، دانشکده علوم پزشکی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. دانشیار، گروه مهندسی سیستم‌های سلامت، دانشکده مهندسی صنایع و سیستم‌ها، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. مرکز تحقیقات مدیریت بیمارستانی، دانشکده علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

۴. استادیار، گروه داخلی، دانشکده پزشکی، دانشکده علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

۵. استادیار، گروه مهندسی سیستم‌های سلامت، دانشکده مهندسی صنایع و سیستم‌ها، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

© تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۲/۲۱ تاریخ ارجاع جهت اصلاحات: ۱۳۹۴/۲/۲۱ تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۵/۱۵

ایران نیز طبق آمار، میزان شیوع مرحله انتهایی بیماری کلیه از ۲۳۸ مورد در سال ۲۰۰۰ به ۳۵۷ مورد به ازای هر یک میلیون نفر در سال ۲۰۰۶ افزایش یافته است (۲). نارسایی حاد کلیه می‌تواند ناشی از بیماری پرفشاری خون، دیابت، کلیه‌های پلی کیستیک، گلو مریولونفریت‌ها، التهاب بافت بینایی، انسداد سیستم ادراری و عوارض حاصل از داروها باشد. درمان در این حالت شامل نظارت بر رژیم غذایی و انتخاب یکی از راه‌های درمان جایگزینی کلیه شامل بستری در بیمارستان و به ویژه پیوند، دیالیز صفاقی و همودیالیز است. مبتلایان به مرحله پایانی بیماری کلیه با GFR کم‌تر از ۱۵-۱۰ ml/min تحت دیالیز قرار گرفته و به علت کمبود ترشح اریتروپوئیتین از کلیه‌ها دچار کم‌خونی می‌شوند (۳). کم‌خونی یکی از مهم‌ترین عوارض شایع نارسایی مزمن کلیه به خصوص همودیالیزی است که با مرگ و میر بالای بیماران همراه بوده و منجر به بسیاری از اختلالات پاتوفیزیولوژیک و کاهش امید به زندگی در این بیماران با غلظت هموگلوبین کم‌تر از ۱۰ گرم در دسی لیتر می‌شود (۴). طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۰۱، کم‌خونی به کاهش غلظت هموگلوبین $Hb < 12g/dl$ در زنان و $Hb < 13$ در مردان و سطح $Hb < 11g/dl$ در زنان یائسه و کودکان ۶ ماهه تا ۵ ساله اطلاق می‌شود (۵). البته هدف درمانی در بیماران دیالیزی مبتلا به کم‌خونی، رساندن هموگلوبین به $11g/dl$ می‌باشد. تولید ناکافی اریتروپوئیتین توسط کلیه علت اصلی کم‌خونی است که موجب کاهش تولید گلبول قرمز در مغز استخوان در بیماران دیالیزی می‌شود. استفاده از اریتروپوئیتین صناعی برای جبران این کمبود که از سال ۱۹۹۰ جهت درمان آنمی ایجاد شده، یک روش مؤثر و رایج است (۶).

گران‌قیمت بودن داروی اریتروپوئیتین و مشکلات بیماران در تهیه دارو، از سوی دیگر نادیده گرفتن یک سری از عوامل و شرایط متناسب با بیمار جهت تجویز مقدار دارو، باعث عدم پاسخ درمانی مناسب به درمان با اریتروپوئیتین می‌شود (۷). ایمنی دارویی یکی از

شاخص‌های مهم ایمنی بیمار است. داروی اشتباه یا نامناسب می‌تواند منجر به عوارض جانبی شدید در بیماران و در نتیجه قصور پزشکی شود (۸). با توجه به درصد بالای وقوع کم‌خونی در بیماران همودیالیزی و نیاز آن‌ها به داروی اریتروپوئیتین جهت درمان، این پژوهش سعی دارد با استفاده از روش داده کاوی بر روی اطلاعات جمع‌آوری شده از بیماران همودیالیزی در بازه‌های زمانی مختلف، اقدام به پیش‌بینی مقدار داروی اریتروپوئیتین مرتبط با کم‌خونی در این دسته از بیماران نماید. هدف دیگر شناسایی عواملی است که در کنار مقدار دارو بر روی میزان هموگلوبین تأثیر می‌گذارد. توجه به این نکته ضروری است که استفاده صحیح از این دارو می‌تواند میزان نیاز فرد دیالیزی به تجویز خون را کاهش دهد و تجویز بالای مقدار داور، سبب بالا رفتن هموگلوبین فرد از یک حد مجاز شده و به دنبال آن سبب ایجاد سکنه قلبی و مغزی شود. در جدول شماره ۱ به طور خلاصه به مطالعاتی که در زمینه‌ی پیش‌بینی مقدار داروی وارفرین در بیماران قلبی با استفاده از روش داده کاوی در مقاله‌ای صورت گرفته، اشاره شده است (۹).

جدول شماره ۱: مروری بر مطالعات پیشین

اسم نویسنده	پایگاه داده	تعداد نمونه	الگوریتم مورد استفاده
Byrne et al (۹)	Irish	۱۰۳	ANN
Ya-Han Hu et al (۱۰)	Taiwan	۵۸۷	kNN,SVR,MLP

در تحقیقات مشابه روش K-NN و رگرسیون جز روش‌های پرکاربرد است. حال ما می‌خواهیم با روش جنگل تصادفی (Random Forest) و ماشین‌های بردار پشتیبان (Support Vector Machine) که جزء روش‌های پرکاربرد داده کاوی در مطالعات به جهت صحت پیش‌بینی بالاتر است، بر روی داده‌های متواتر زمانی استفاده کنیم. در ادامه پس از آشنایی با اریتروپوئیتین و الگوریتم‌های داده کاوی مورد استفاده، با گام‌های رسیدن به مقدار صحت بالاتر و خصیصه‌های تأثیرگذار در پژوهش آشنا خواهیم شد.

اریتروپویتین

اکثر بیماران مبتلا به نارسایی کلیه که به مدت طولانی دچار اختلال عملکرد کلیه هستند، مبتلا به کم خونی می شوند. کم خونی به دلیل کاهش ترشح هورمون اریتروپویتین است که ۹۰ درصد آن در غده فوق کلیه ساخته و ترشح می شود و با تأثیر بر مغز استخوان باعث افزایش تولید گلبول های قرمز خون می گردد. این دارو جهت جبران و اصلاح کم خونی ایجاد شده مورد استفاده قرار می گیرد. دارو به شکل مایع بی رنگی است که به صورت آمپول های ۲۰۰۰، ۴۰۰۰، ۶۰۰۰ و ۱۰۰۰۰ واحد عرضه می شود. بنابراین جهت درمان کم خونی نیاز به تجویز داروی اریتروپویتین مطابق با نیاز هر بیمار برای رسیدن به حد هموگلوبین هدف داریم. در این راستا اریتروپویتین صناعی به عنوان یک داروی اصلی جهت درمان کم خونی، بلوغ اریتروبلاست ها را تحریک کرده و آنمی را که یکی از علل عمده مرگ و میر در بین بیماران همودیالیزی است را تا حدودی رفع می نماید. طبق آمار بیش از ۹۰ درصد بیماران آمریکایی که تحت همودیالیزی قرار دارند، اریتروپویتین صناعی دریافت می کنند (۱۱). پاسخ به دوز با افزایش میزان هموگلوبین در فرد سنجیده می شود. گران قیمت بودن داروی اریتروپویتین و مشکلات بیماران در تهیه دارو، از سوی دیگر نادیده گرفتن یکسری از عوامل و شرایط متناسب با بیمار جهت تجویز مقدار دارو، باعث عدم پاسخ درمانی مناسب به درمان با اریتروپویتین می شود (۷). استفاده صحیح از این دارو می تواند میزان نیاز فرد دیالیزی به خون را کاهش دهد و تجویز بالای دوز دارو سبب بالارفتن هموگلوبین فرد از یک حد مجاز شده و به دنبال آن سبب ایجاد سکنه قلبی و مغزی می شود.

مواد و روش ها

روش شناسی تحقیق جاری مبتنی بر رویکردهای داده کاوی برای پیش بینی دوز داروی اریتروپویتین و انتخاب مشخصه های تمایزگذار برتر است. لذا لازم است

ابتدا به مرور مختصر الگوریتم های داده کاوی پردازیم که در تحقیقات پیشین برای حل مسایل پیش بینی و انتخاب ویژگی معرفی شده اند و در این تحقیق برای این منظور مورد استفاده قرار خواهند گرفت. سپس مراحل روش شناسی تحقیق را بیان کنیم.

رویکردهای داده کاوی

داده کاوی فرایند کشف دانش مطلوب از مقدار بزرگی از داده است که در پایگاه داده ذخیره شده است. در داده کاوی معمولاً به کشف الگوهای مفید از میان داده ها اشاره می شود. منظور از الگوی مفید، مدلی در داده ها است که ارتباط میان یک زیرمجموعه از داده ها را توصیف می کند و معتبر، ساده، قابل فهم و جدید است. امروزه استفاده از داده کاوی در حوزه پزشکی داده کاوی در حال رشد است. بهره گیری از داده کاوی در حوزه بهداشت و درمان برای همه افراد درگیر در این حوزه مفید است. داده کاوی یکی از ابزارهایی است که به پزشکان جهت تصمیم گیری و سازمان دهی داده ها کمک می کند. امروزه درمان ها پس از شناسایی عوامل خاص هر بیمار صورت می گیرد. مقدار دارو یکی از عواملی است که برای هر فرد به صورت خاص در پزشکی تجویز می شود. الگوریتم های داده کاوی به دو دسته کلی نظارتی و غیرنظارتی و یا پیش بینی و توصیفی تقسیم شده است. در الگوریتم های پیش بینی، هدف پیش بینی یک ویژگی خاص بر مبنای ویژگی های دیگر است. ویژگی پیش بینی شونده متغیر وابسته و بقیه متغیرها مستقل نامیده می شود. اما در الگوریتم های توصیفی هدف استخراج الگو از داده ها است که نیاز به تحلیل نتایج دارد (۱۲).

جنگل تصادفی

الگوریتم جنگل تصادفی یک روش یادگیری مبتنی بر دسته ای از درخت های تصمیم است. مدل پیش بینی جنگل های تصادفی، بر اساس میانگین گیری از نتایج حاصل از تمامی درخت های تصمیم مربوطه استوار است.

جنگل‌های تصادفی متشکل از مجموعه‌ای از درخت‌های تصمیم‌گیری است. در این الگوریتم درختان تصادفی بردار ورودی را می‌گیرند، آن را با هر درخت در جنگل کلاس‌بندی می‌کنند. خروجی، برچسب‌های کلاسی هستند که از اکثریت آراء دریافت شده است. در حال حاضر یکی از بهترین الگوریتم‌های یادگیری است و برای بسیاری از مجموعه داده‌ها، دسته‌بندی با صحت بالایی انجام می‌دهد و ویژگی مثبت دیگر این دسته‌بندی‌کننده این است که روی مجموعه داده‌های بزرگ بسیار خوب عمل می‌کند. در الگوریتم RF، برای تشکیل هر درخت، دسته متفاوتی از الگوهای موجود، با در نظر گرفتن جایگزینی دوباره هر الگوی انتخاب‌شده، صورت می‌گیرد. بر اساس الگوریتم RF در مرحله رشد هر درخت، در هر گره، دسته‌ای از ویژگی‌ها به صورت تصادفی انتخاب می‌شوند و بهترین انشعاب در میان دسته، ویژگی انتخاب شده برای تشکیل گره‌های جدید بعدی در نظر گرفته می‌شود (۱۳).

روش ماشین‌های بردار پشتیبان

الگوریتم ماشین بردار پشتیبان از روش‌های یادگیری با ناظر است که از آن برای طبقه‌بندی و رگرسیون استفاده می‌کنند. هدف (Support Vector Machine) SVM پیدا کردن بهترین تابع برای طبقه‌بندی است به نحوی که بتوان اعضای دو کلاس را در مجموعه داده‌ها از هم تشخیص داد. SVM با استفاده از یک خط به نام مرز تصمیم، نمونه‌ی کلاس‌های مختلف را از هم جدا می‌کند، این مرز تصمیم بردار پشتیبان نامیده می‌شود. هدف دسته‌بندی SVM پیدا کردن یک مرز تصمیم با حاشیه دسته‌کننده حداکثر است. مرز تصمیم می‌تواند خطی و یا غیرخطی باشد. این الگوریتم برای داده‌هایی با ابعاد بالا خوب عمل می‌کند (۱۴). جمع‌آوری داده‌ها ابتدا مبانی نظری از مقالات منتشر شده در پایگاه‌های اطلاعاتی گردآوری شده و پس از مشاوره با پزشک در رابطه با ویژگی‌های بیماران همودیالیزی، داده‌ها نهایی شد.

اطلاعات موردنیاز این پژوهش، پس از حذف پرونده‌های ناقص شامل ۱۷۱ بیمار مرکز دیالیزی در تهران است که به صورت دستی از پرونده کاغذی بیماران جمع‌آوری گردید. فرمت داده‌ها به صورت متنی و عددی است. این داده‌ها برای هر بیمار در شش ماه متوالی اندازه‌گیری شده است. برخی داده‌ها مانند اطلاعات دموگرافیک ثابت بوده و برخی از ویژگی‌ها در شش ماه متوالی و برخی در فواصل بین چند ماه اندازه‌گیری شده است. پس از جمع‌آوری داده‌ها، برای سهولت کار، داده‌ها وارد محیط اکسل شد.

توصیف داده‌ها

مجموعه داده دارای ۱۷۱ رکورد است. حدود ۴۳ درصد آنان را زنان و حدود ۵۷ درصد را مردان تشکیل می‌دهند. میانگین سنی بیماران ۵۷ سال است. تعداد ویژگی‌های موجود در پایگاه داده ۲۷ ویژگی است که برخی از آن‌ها با توجه به روال بیمارستان و بررسی شش‌ماهه پژوهش، هر ماه اندازه‌گیری شده و دارای شش مقدار هستند و برخی هر سه ماه یک بار اندازه‌گیری می‌شوند. هر رکورد بیماران همودیالیزی را می‌توان به چهار دسته اطلاعات دموگرافیک بیمار، اطلاعات مربوط به بیماری همراه، اطلاعات درمانی و اطلاعات آزمایشگاهی تقسیم کرد. در تصویر شماره ۱ شمای کلی از جریان تحلیل داده‌ها آورده شده است که مراحل آن در ادامه توضیح داده شده است.

انواع داده‌های گردآوری شده

در کل می‌توان داده‌های این پژوهش را به ۴ دسته‌ی زیر دسته‌بندی نمود:

۱. اطلاعات دموگرافیک بیمار شامل جنس، سن، وضعیت تأهل، شغل، سطح تحصیلات، وضعیت سیگاری و وزن است.
۲. اطلاعات مربوط به بیماری همراه شامل سابقه دیابت، هپاتیت، بیماری قلبی، فشارخون، وضعیت پیوند کلیه و مدت‌زمان دیالیز است.

داده‌ها آماده فرایند داده‌کاوی می‌شوند تا به هدف تعیین مقدار تجویز داروی اریتروپویتین در بیماران همودیالیزی جهت مقابله با کم‌خونی دست یابند. پیش‌پردازش شامل مراحل زیر است:

پاک‌سازی داده

داده‌های واقعی همراه با مقادیر مفقودشده و دور افتاده هستند. بنابراین جهت افزایش کیفیت دانش کسب شده باید مرحله پاک‌سازی داده‌ها صورت گیرد. در این مرحله، داده‌های غیر معتبر از مجموعه داده‌های آموزشی خارج می‌شوند. داده‌های پرت و ناقص نمونه‌هایی از داده‌هایی هستند که باید پاک‌سازی در مورد آن‌ها انجام گردد. پاک‌سازی در این تحقیق شامل پر کردن مقادیر مفقوده و شناسایی داده‌های پرت و مقداردهی آن‌ها است (۱۵).

پر کردن مقادیر مفقوده

سیاست رفع مقادیر مفقوده روش Miss Forest است. در مطالعه‌ای که بر روی دقت روش‌های رفع مقادیر مفقوده در داده‌های آزمایشگاهی صورت گرفته است، نشان داد که Miss Forest نسبت به متدهای دیگر در مدل‌های پیش‌بینی بالینی، خطای کم‌تری برای متغیرهای پیوسته و دسته‌بندی شده دارد (۱۶). این روش محتمل‌ترین مقدار (most probable value) جهت پر کردن داده فراموش شده است که با ایجاد درخت‌هایی از مقادیر، بهترین مقدار ممکن را پیدا می‌کند. این کار با استفاده از تابع Miss Forest در محیط R به روش زیر صورت گرفته است:

$missForest(xmis, ntree=100, mtry=floor(\sqrt{ncol(xmis)}))$

xmis: ماتریسی از مقادیر ورودی

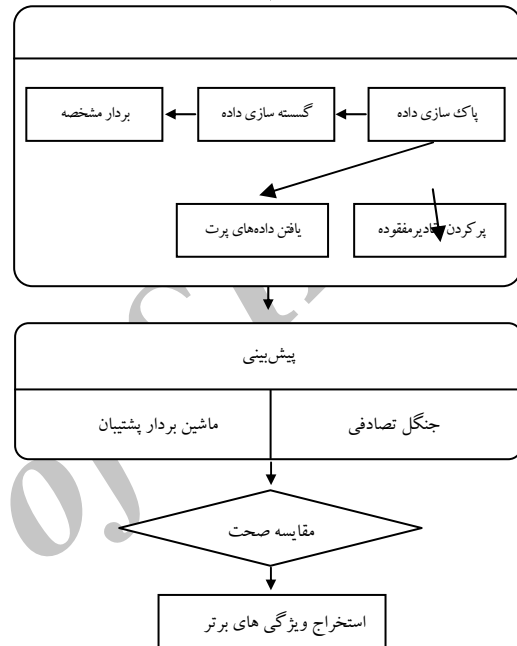
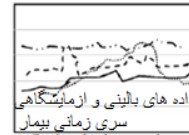
Maxiter: ماکزیمم تعداد تکرار در هر دفعه

Ntree: تعداد درخت‌های رشد کننده در هر جنگل

Mtry: تعداد متغیرهای انتخابی در هر بار به صورت تصادفی (۱۷).

شناسایی داده پرت با نمودار هیستوگرام

برای شناسایی داده‌های پرت، از دو روش شناسایی با نمودار هیستوگرام و مقایسه مقدار حداقل، حداکثر و

تصویر شماره ۱: جریان تحلیل داده‌های بیماران همودیالیزی

۳. اطلاعات آزمایشگاهی شامل درصد اشباع ترانسفرین، هموگلوبین، کراتینین، کفایت دیالیز، کلسیم، فسفر، هورمون پاراتیروئید، فریتین، تری‌گلیسیرید، HDL، LDL و آلبومین است.

۴. اطلاعات درمانی شامل میزان مصرف اریتروپویتین و ونوفر در هفته است.

کفایت دیالیز، سطح سرمی پاراتیروئید و فریتین، تری‌گلیسیرید، HDL و LDL و آلبومین جز ویژگی‌هایی است که تعداد اندازه‌گیری متفاوتی دارند.

پیش‌پردازش و آماده‌سازی داده‌ها

پس از درک موضوع و داده‌ها، مرحله آماده‌سازی داده‌ها که شامل پیش‌پردازش داده‌هاست، آغاز می‌شود که نقش مهمی در داده‌کاوی ایفا می‌کند. در این مرحله،

میانگین هر یک از مقادیر خصیصه‌ها، به دلیل قابل فهم و استفاده در داده‌های پزشکی استفاده شده است (۱۸).

گسسته سازی داده

با توجه به این که مقادیر آزمایشگاهی به صورت اعداد اعشاری بوده و تنوع مقدار در آن بسیار زیاد است، جهت افزایش دقت و کارایی الگوریتم‌ها پس از مشورت با پزشک مشاور، داده‌ها به بازه‌هایی طبق نظر پزشک تبدیل شدند.

تبدیل به بردار مشخصه

داده‌ها پس از پر شدن مقادیر مفقوده، اصلاح داده‌های پرت و گسسته کردن داده‌های پیوسته برای این که در الگوریتم بردار پشتیبان بتوان فاصله نقاط از هم را سنجید، به صورت باینری تبدیل می‌شوند. مثلاً اگر یک ویژگی به ۴ دسته تقسیم شود ما برای نمایش ورودی‌ها به ۳ بیت نیاز داریم (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲: تبدیل متغیرهای طبقه‌بندی شده به باینری

۰	۰۰۰
۱	۰۰۱
۲	۰۱۰
۳	۱۰۰

مرحله آزمایش

در این تحقیق از نرم افزار R استفاده شده است. جهت پیش‌بینی ۷۰ درصد داده‌های به عنوان داده‌های آموزش استفاده شدند. در روش‌های دسته بندی، یک فیلد به عنوان فیلد خروجی در نظر گرفته می‌شود که در این جا داروی تجویزی در هر ماه به عنوان خروجی و مشخصه‌های اندازه‌گیری شده در هر ماه به عنوان ورودی در نظر گرفته شدند. جهت پیش‌بینی در الگوریتم SVM، کرنل، نوع خط مرز تصمیم را نشان می‌دهد که در این تحقیق از کرنل RBF استفاده شده است. ابتدا با تابع tune.svm بهترین گامای تابع کرنل را جهت روش SVM پیدا نموده و برای هر ماه به صورت جداگانه بر روی داده‌های آزمایش، پیش‌بینی صورت گرفت. هم چنین

بر روی داده‌های آموزش که در روش SVM استفاده شده بود، الگوریتم RF اجرا گردید.

یافته‌ها

در روش پیشنهادی جهت بررسی سری زمانی برای پیش‌بینی طبقه‌بندی مقدار اریتروپویتین، ابتدا فرض می‌شود ورودی مسئله یک سری زمانی از فاکتورهای بیمار به همراه دوز داروی مورد استفاده شده تاکنون است. سپس این مسئله به عنوان یک مسئله دسته‌بندی توالی با تبدیل آن به بردار مشخصه در نظر گرفته می‌شود. از روش RF (Random Forest) و SVM جهت پیش‌بینی در محیط R استفاده شده است. جهت پیش‌بینی مقدار دارو، ۳ فرضیه به صورت زیر در نظر گرفته می‌شود:

۱. خروجی ماه‌های قبل به عنوان ورودی ماه بعدی وارد شود.
۲. خروجی فقط یک ماه قبل به عنوان ورودی ماه بعدی وارد شود.

۳. خروجی ماه‌های قبل به عنوان ورودی وارد نشود.

جهت پیش‌بینی با طبقه‌بندی جنگل تصادفی و بردار پشتیبان تصمیم، به صورت سری زمانی از بردار مشخصه استفاده می‌شود. فرض می‌شود ورودی هر ماه یک سری زمانی از ورودی‌هاست. هر ویژگی به بردار مشخصه تبدیل می‌شوند. در جداول زیر مقدار صحت برای هر سه فرضیه آمده است. در ابتدا فرض شده است که خروجی اریتروپویتین ماه‌های قبل به عنوان ورودی در ماه بعدی وارد شده است. نتایج حاصل از این فرضیه در جدول شماره ۳ آمده است:

جدول شماره ۳: صحت الگوریتم با تاثیر خروجی ماه‌های قبل به عنوان ورودی

صحت دسته بند	ماه اول	ماه دوم	ماه سوم	ماه چهارم	ماه پنجم	ماه ششم
SVM	۷۳/۷	۷۸/۱	۷۵/۶	۷۵	۷۸/۹	۷۶/۳
RF	۷۶	۸۹	۸۸	۸۶	۸۹	۹۰

در فرضیه بعدی خروجی اریتروپویتین یک ماه قبل به عنوان ورودی در ماه بعدی وارد شده است. نتایج حاصل از صحت پیش‌بینی این فرضیه در جدول شماره ۴ آمده است.

۷۹ درصد صحت و الگوریتم جنگل تصادفی با نزدیک ۹۰ درصد به دست آمد. هر دو الگوریتم در فرضیه‌ی تاثیر مقادیر داروی تجویزی ماه‌های قبل به عنوان ورودی، در هر دو مدل SVM و RF بهترین حالت را داشتند. با مقایسه مقدار جینی در الگوریتم جنگل تصادفی که بالاترین صحت را داشت، متغیرهای تاثیر گذار در هر ماه به شرح جدول شماره ۶ شناسایی شدند.

جدول شماره ۵: انتخاب ویژگی های برتر

ماه	متغیرهای تاثیر گذار
۱	هموگلوبین، وزن، سن، مدت دیالیز، ونوفر، جنسیت، شغل، سطح سواد
۲	اریتروپویتین، هموگلوبین، ترانسفرین، ونوفر، سن، مدت دیالیز، شغل، سطح سواد، کلسیم
۳	اریتروپویتین، شغل، سن، وزن، هموگلوبین، مدت دیالیز، بیماری قلبی، کراتینین، سطح سواد، سیگاری
۴	اریتروپویتین، وزن، سن، سطح سواد، فسفر، هموگلوبین، وضعیت ازدواج، پیوند کلیه، شغل
۵	اریتروپویتین، هموگلوبین، پاراتیروئید، وزن، ترانسفرین، سن، مدت دیالیز، سطح سواد
۶	اریتروپویتین، سن، هموگلوبین، شغل، ونوفر، فسفر، مدت دیالیز، وزن، هپاتیت

در ابتدا لازم است اشاره شود که امروزه، هموگلوبین جز ویژگی‌هایی است که پزشکان با توجه به محدوده استاندارد این ویژگی اقدام به تجویز اریتروپویتین می‌کنند. در این تحقیق از مقایسه ویژگی‌های مهم در هر ماه به این نتیجه می‌رسیم که مقدار داروی تجویزی در هر ماه بر مقدار دارو در ماه بعدی تاثیر مستقیم دارد. سطح سواد جز مشخصه‌هایی به دست آمد که در مطالعات به آن توجه زیادی نشده است، اما جز عوامل تاثیر گذار بر موضوع مطالعه شناسایی شده است. می‌توان رابطه سطح سواد با مقدار دارو را به این صورت تحلیل کرد که فردی که سطح سواد بالاتری دارد، نسبت به زمان دریافت دارو حساس‌تر است و داروهای خود را در زمان تعیین شده مصرف می‌کند. علاوه بر این فرد با تحصیلات بالاتر نسبت به تغذیه و مواد غذایی مصرفی دقیق‌تر بوده و سعی در مصرف مواد غذایی با خواص بالاتر جهت تامین منابع بدنی دارد. با توجه به اندازه‌گیری هورمون پاراتیروئید در دو مرتبه اندازه‌گیری، نقش پاراتیروئید به عنوان یکی از عوامل تاثیر گذار در درمان کم‌خونی در بیماران همودیالیز شناسایی شده است. پاراتیروئید به عنوان یکی از علل تشدیدکننده کم‌خونی و هم‌چنین مقاومت به درمان با اریتروپویتین در بیماران

فرضیه آخر مربوط به صحت پیش‌بینی خروجی اریتروپویتین بدون تاثیر خروجی‌های ماه قبل است (جدول شماره ۵).

جدول شماره ۴: صحت الگوریتم با تاثیر خروجی ماه قبل به عنوان ورودی

صحت دسته بند	ماه اول	ماه دوم	ماه سوم	ماه چهارم	ماه پنجم	ماه ششم
SVM	۷۳/۷	۷۸/۱	۷۱/۱	۷۳/۱	۷۵/۵	۷۵/۶
RF	۷۶	۸۹	۸۸	۸۶	۸۳	۸۳

جدول شماره ۵: صحت الگوریتم بدون تاثیر خروجی ماه‌های قبل

صحت دسته بند	ماه اول	ماه دوم	ماه سوم	ماه چهارم	ماه پنجم	ماه ششم
SVM	۷۳/۷	۷۱/۴	۷۱	۷۱/۸	۷۴/۵	۷۱/۴
RF	۷۶	۶۷	۶۹	۶۵	۶۶	۶۷

لازم به توضیح است که صحت، یکی از معیارهای ارزیابی مدل‌های دسته‌بندی است که مقدار آن برابر درصد مشاهدات مجموعه آموزشی است که توسط روش مورد استفاده، به درستی دسته‌بندی شده است (۱۹). هر یک از جداول، مربوط به یکی از فرضیه‌ها است که نشان دهنده تاثیر گذاری یا عدم تاثیر اریتروپویتین تجویزی قبلی بر داروی تجویزی بعدی است. در هر فرضیه هر دو الگوریتم SVM و RF مورد بررسی قرار گرفتند. از نتایج صحت کسب شده می‌توان به این نتیجه رسید که الگوریتم RF به دلیل ایجاد درخت‌هایی از نتایج، جهت پیش‌بینی صحت بالاتری دارد. هم‌چنین در ماه دوم و پنجم به دلیل اندازه‌گیری برخی خصیصه‌ها و تاثیر گذاری آنها، صحت نسبت به ماه قبلی افزایش یافته است.

بحث

گران‌قیمت بودن داروی اریتروپویتین و مشکلات بیماران در تهیه دارو از یک سو و از سوی دیگر نادیده گرفتن یک سری از عوامل و شرایط متناسب با بیمار، جهت تجویز مقدار دارو، باعث عدم پاسخ درمانی مناسب به درمان با اریتروپویتین می‌شود. در تعیین مقدار اریتروپویتین تجویزی با استفاده از ویژگی‌ها، الگوریتم SVM با استفاده از کرنل radial در بهترین حالت پیش‌بینی

دهد، اما هنوز نمی‌توان آن را جایگزین پزشک کرد. از آنجایی که نتایج این تحقیق وابسته به داده‌های یک بیمارستان می‌باشد، پیشنهاد می‌شود برای بررسی بیش‌تر در این زمینه، در مطالعات بعدی از داده‌های مراکز درمانی دیگر و الگوریتم‌های دیگر استفاده کرده و نتایج را با هم مقایسه نمود. بررسی تاثیر گذاری زمان و نوع صافی، دور پمپ خون هم می‌تواند به عنوان عناصر تاثیر گذار بر درمان باشد که در مطالعات بعدی بهتر است این عوامل در نظر گرفته شود.

سپاسگزاری

از زحمات پرسنل محترم واحد دیالیز بیمارستان هاشمی‌نژاد تهران که در مراحل انجام این تحقیق همکاری لازم را داشتند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

References

1. Surrena H. Handbook for Brunner and Suddarth's textbook of medical-surgical nursing. Lippincott: Williams & Wilkins; 2009.
2. Abbaszadeh S, Nourbala MH, Taheri S, Ashraf A, Einollahi B. Renal transplantation from deceased donor in Iran. Saudi J Kidney Dis Transpl 2008; 19(4): 664-668
3. Roche A, Jenkins K, Johnson C. Chronic kidney disease anaemia: diagnosis and screening. Nursing Times 2008; 104(8): 26-27.
4. Regidor DL, Kopple JD, Kovesdy CP, Kilpatrick RD, McAllister CJ, Aronovitz J, et al. Associations between changes in hemoglobin and administered erythropoiesis-stimulating agent and survival in hemodialysis patients. J AM Soc Nephrol 2006 17(4): 1181-1191.
5. Schmidt RJ, Dalton CL. Treating anemia of chronic kidney disease in the primary care setting: cardiovascular outcomes and management recommendations. Osteopath Med Primary Care 2007; 1: 14.
6. Costa E, Belo L, Quintaniha A, Santo Silva A. Resistance to recombinant human erythropoietin therapy in haemodialysis patients-focus on inflammatory cytokines, leukocyte activation, iron status and erythrocyte damage. J Nephrol Ren Transplant 2008; 2: 66-83.
7. Macdougall IC, Provenzano R, Sharma A, Spinowitz BS, Schmidt RJ, Pergola PE, et al. Peginesatide for anemia in patients with chronic kidney disease not receiving dialysis. N Engl J Med 2013; 368(4): 320-332.
8. Shirley J, PJ, Sarah G, Benator JD. JCAHO initiative seeks to improve patient safety. Drug Benefit Trends 2003; 15(1): 23-24.
9. Byrne S, Cunningham P, Barry A, Graham I, Delaney T, Corrigan OI. Using neural nets for decision support in prescription and outcome prediction in anticoagulation drug

- therapy. The fifth international workshop on intelligent data analysis in medicine and pharmacology: a workshop at the 14th European conference on Art. Germany, Berlin; 2000.
10. Hu YH, Wu F, Lo Cl, Tai CT. Predicting warfarin dosage from clinical data: A supervised learning approach. *Artif Intell Med* 2012; 56(1): 27-34.
 11. Fadrowski JJ, Frankenfield D, Amaral S, Brady T, Gorman GH, Warady B, et al. Children on long-term dialysis in the United States: findings from the 2005 ESRD clinical performance measures project. *Am J Kidney Dis* 2007; 50(6): 958-966.
 12. Bellazzi R, Sacchi L, Caffi E, de Vincenzi A, Nai M, Manicone F, et al. Implementation of an automated system for monitoring adherence to hemodialysis treatment: A report of seven years of experience. *Int J Med Inform* 2012; 81(5): 320-331.
 13. Liaw A, Wiener M. Classification and Regression by randomForest. *R news* 2002; 2(3): 18-22.
 14. Teymourpour B, Alizadeh S, Ghazanfari M. Data mining and knowledge discovery. 4th ed. Tehran: Publication of university of science and technology tehran; 2014. (Persian).
 15. Natarajan K, Li J, Koronios A. Data mining techniques for data cleaning. London: Springer-Verlag; 2010. p. 796-804.
 16. Waljee AK, Mukherjee A, Singal AG, Zhang Y, Warren J, Balis U, et al. Comparison of imputation methods for missing laboratory data in medicine. *BMJ OPEN* 2013; 3(8): e002847.
 17. Stekhoven DJ, Buhlmann P. MissForest-nonparametric missing value imputation for mixed-type data. *Bioinformatics* 2012; 28(1): 112-118.
 18. Laurikkala J, Juhola M, Kentala E, Lavrac N, Miksch S, Kavsek B. Informal identification of outliers in medical data. Fifth International Workshop on Intelligent Data Analysis in Medicine and Pharmacology. Germany, Berlin: Citeseer; 2000.
 19. Asghari M, Lizadeh S, Abolmasum Faranak M. Utilizing Data Mining Techniques for Investigating Factors Influencing the Failure of Intrauterine Insemination Infertility Treatment. *Journal of Tehran University of Medical Science* 2013; 16(54): 46-55 (Persian).